

**Problémy a perspektívy
euro-atlantického bezpečnostného
partnerstva**

KONZERVATÍVNY INŠTITÚT
CONSERVATIVE INSTITUTE
M R ŠTEFÁNKA

KONZERVATÍVNY INŠTITÚT
CONSERVATIVE INSTITUTE
M R ŠTEFÁNKA

Konzervatívny inštitút M.R. Štefánika

riaditeľ: Ondrej Dostál

Štefánikova 1, 81106 Bratislava, Slovenská republika

tel./fax: 00421 - 2 - 52493745

E-mail: conservative@institute.sk

www.konzervativizmus.sk

Copyrights © Konzervatívny inštitút M.R. Štefánika, 2002

Vydanie tejto publikácie podporila

Nadácia pre podporu občianskych aktivít NPOA.

OBSAH

Ivo Samson

Je Európa schopná obrannej „autonomizácie“? 5

Tomáš Zálešák

Rozdielne záujmy a spoločné problémy 27

JE EURÓPA SCHOPNÁ OBRANNEJ „AUTONOMIZÁCIE“?

Ivo Samson

Nesmelý pokus o emancipáciu Európy vnútri transatlantického zväzku v otázkach obrany sa dostavil hneď na konci studenej vojny. Od počiatku 90. rokov (hneď od Maastrichtu) sa doteraz spoľahliví spojenci USA začali angažovať v novej bezpečnostnej architektúre, ktorá sa mala niesť v znamení európskej autonómie. Hoci sa dalo očakávať, že vzhľadom na koniec bipolárneho konfliktu sa bezpečnostná a obranná politika dostane v porovnaní so studenou vojnou skôr do pozadia záujmu, začal sa práve obrátny vývoj: NATO sa usiluje o nadobudnutie novej funkcie a členské štáty EÚ sa medzitým upísali novej bezpečnostnej a obrannej politike. Vrcholná schôdzka EÚ v Helsinkách v decembri 1999 vystúpila s projektom pod skratkou CESDP¹ (spoločná európska bezpečnostná a obranná politika) a dala najavo, že tentoraz – na rozdiel od maastrichtskej CSFP² (spoločnej európskej bezpečnostnej a zahraničnej politiky) - už nepôjde iba o teoretický projekt. Summit v Helsinkách sa uzniesol na vybudovaní inštitucionálnej infraštruktúry vrátane výrazných vojenských kapacít. Je logické, že od počiatku sa vynárala otázka, do akej miery je tento postup duplicitný s aktivitami v rámci NATO, či ide o komplementaritu alebo skôr konkurenciu.

Bezpečnostná dimenzia novej európskej iniciatívy sa druhotne odrazila v ďalších čiastkových projektoch, z ktorých najvýraznejší bola nepodarená ESDI³ (európska bezpečnostná a ob-

¹ *Common European Security and Defense Policy*

² *Common Security and Foreign Policy*

³ *European Security and Defense Identity*

ranná identita) z roku 1996. Do prelomového roku 2001 (resp. do septembra toho roku) zažil euro-americký, resp. transatlantický vzťah niekoľko menej významných cezúr. Tak CSFP a neskôr CESDP, ako aj ESDI predstavovali pred 11. septembrom 2001 len experimentálny pokus redefinovať napätie, ktoré sa po roku 1989 začalo rysovať medzi USA a niektorými z ich západoeurópskych spojencov. Toto napätie bolo síce cítiť už počas studenej vojny, hoci sa reálne a vo veľkom ukázalo len pri roztržke medzi americkou hegemoniou v NATO a francúzskym autonomačným úsilím v polovici 60. rokov. Francúzskym vystúpením z vojenskej zložky NATO v r. 1966 sa naplnil katastrofický scenár, ale len čiastočne. Ostatné členské štáty NATO neboli pripravené (a zrejme ani dosť odvážne) na to, aby riskovali roztržku s mocným severoamerickým spojencom, pod ktorého obranným protektorátom sa fakticky nachádzali. Navyše v Aliancii fungovali aj krajiny, ktorým americká hegemonia vyhovovala.

V 90. rokoch sa však situácia radikálne zmenila. Transatlantické vzťahy vstúpili do etapy, ktorej sa dostáva rôznych označení: „post-hegemoniálne“, „komplexne nezávislé“ či „vysoko inštitucionalizované“ vzťahy⁴. Tie krajiny, ktoré predtým obrannú hegemoniu USA akceptovali dostali teraz príležitosť prehodnotiť svoju pozíciu voči transatlantickému partnerovi. V sieti euro-amerických relácií sa však súčasne objavil nový aktér: postkomunistické transformujúce sa krajiny bývalého východného bloku, ktoré sú v otázke transatlantickej sebaidentifikácie zväčša (určitú výnimku tvorí predovšetkým Poľsko) beznádejne bezprizorné.

⁴ Grittersová, Jana: *The Redefinition of Transatlantic Partnership*, SFPA, Bratislava 2001, str. 5.

Tento príspevok sa chce pokúsiť o načrtnutie problematiky európskeho obranného projektu a trecích plôch medzi „atlanticistami“ a „europeanistami“. Hlavný dôraz sa pritom kladie na pomer medzi obranou a integráciu, na stanoviská transformujúcich sa krajín, na pozíciu USA k európskemu emancipačnému pokusu a na postoj, aký zaujímajú tzv. hlavné európske mocnosti.

OBRANA A EURÓPSKA INTEGRÁCIA

V decembri 1991 získala Maastrichtskou zmluvou európska predstava o obrannej sebestačnosti konkrétnu podobu⁵. Medzi Západoeurópskou úniou (ZEÚ) a EÚ sa ustanovil funkčný vzťah a na pamätnej schôdzke ZEÚ na ministerskej úrovni v nemeckom Petersbergu sa teraz explicitne rozlíšili vojenské eventuality „podľa článku č. 5“ a tými, ktoré stoja „mimo rámec článku č. 5“. Tie druhé, ktoré sú odvtedy známe ako „petersbergske úlohy“, sa vyhlásili za podstatu vojensko-bezpečnostnej aktivity ZEÚ, ktorá sa pre zmenu od predchádzajúcej Maastrichtskej zmluvy považuje za obrannú zložku EÚ. Európska únia, pôvodne hospodárske spoločenstvo, sa tým definitívne vydala na cestu vytvárania koordinovanej bezpečnostnej a zahraničnej politiky.

Tendenciu reformovať transatlantický vzťah a adaptovať ho na vývoj po skončení studenej vojny sme však mohli pozorovať nielen v EÚ. Aj kľúčové európske členské krajiny NATO si uvedomovali, že doterajší stav je neúnosný a chceli vlastnou aktivitou predísť jednostrannému riešeniu problému čisto zo strany

⁵ Tento dokument sa explicitne zmiňuje o spoločnej bezpečnostnej a zahraničnej politike (CSFP): „Spoločné bezpečnostná a zahraničná politika obsahuje všetky otázky, ktoré sa dotýkajú bezpečnosti Európskej únie, k čomu z dlhodobého hľadiska patrí aj vybudovanie spoločnej obrannej politiky, ktorá by v určitom časovom horizonte mohla viesť aj k spoločnej obrane“ (Článok J.4, 1. Zmluvy o Európskej únii, 7. február 1992).

summitov EÚ. Ešte pred vrcholnou schôdzkou EÚ v Helsinkách (1999) sa zdanlivo podarilo dosiahnuť v decembri 1998 vo francúzskom St. Malo konsenzus medzi oboma západoeurópskymi nukleárnymi mocnosťami - Veľkou Britániou a Francúzskom. Dohoda zo St. Malo, ktorá sa často a neprávom uvádza ako historický medzník vo vývoji autonómnej európskej obrany, však bude sotva predstavovať ozajstný prelom v euro-amerických vzťahoch, resp. v iniciatívach Európy vybudovať si vlastnú bezpečnostnú identitu⁶. Stretnutie v St. Malo bolo ďaleko od toho, aby trvalo naštartovalo vývoj samostatného európskeho bezpečnostného myslenia. Francúzsko-britský summit v St. Malo pripomína skôr formalitu a je potrebné veľa nekritického optimizmu, aby sa dalo uveriť predstave, že obe európske nukleárne mocnosti, ktoré majú dlhodobu až protichodnú bezpečnostnú orientáciu a preferencie, budú schopné zhodnúť sa v takej zásadnej veci ako samostatná európska obrana. Tá potrebuje domáceho hegemóna a ani jedna z oboch mocností nebude ochotná prenechať túto pozíciu druhej strane⁷. Ako pozitívum sa naopak môže javiť skutočnosť, že Veľká Británia tu uchopila nečakanú iniciatívu

⁶ Dohoda zo St. Malo nepriniesla žiadne prevratné zmeny dovtedajšieho vývoja v pokusoch o samostatnú európsku obranu. Zmysel dohody, keďže ju uzavreli Francúzsko a Veľká Británia (bez Nemecka!) je skôr symbolický: „Keď Európa uvádza do života nové iniciatívy v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky, vyžaduje si to vysoký stupeň porozumenia medzi Francúzskom a Veľkou Britániou, krajinami s výslovnou diplomatickými a vojenskými tradíciami.“ Zhodnotenie dohody zo St. Malo francúzskym prezidentom Jacquesom Chiracom na tlačovej konferencii, Saint Malo, 4. december 1998. (Arnold-Krämer, 256).

⁷ Konečné znenie dokumentu, ktorý obe strany podpísali v St. Malo (obsahuje dokopy len päť článkov), pripúšťa hneď niekoľko interpretácií. Konečné vyhlásenie Veľkej Británie a Francúzska je všetko iné než pevný záväzok sledovať dôslednú proeurópsku orientáciu. Najzreteľnejšie to vyplýva z článku č. 3: „Aby bola Európska únia, v prípadoch, v ktorých sa Aliancia neangažuje, schopná prijať rozhodnutia a odsúhlasiť vojenské akcie, musí dostať možnosť mať k dispozícii primerané štruktúry a kapacity na analýzu situácie a spravodajských zdrojov, rovnako ako kapacity na pružné strategické plánovanie. Treba sa vyhnúť zbytočnej duplicitě, pričom je nutné brať do úvahy aktíva ZEÚ a vzťah tejto

a priznala sa k obranným hodnotám, ktoré sa inštitucionálne odlišujú od NATO. Európa bola totiž príliš dlho - celé polstoročie - viazaná na NATO a s výnimkou niekoľkých málo pokusov neschopná vytvoriť všestrannú (t.j. aj obrannú) integráciu, čiže zefektívniť v tomto smere svoje inak úspešne mutujúce inštitúcie - EHS, ES, EÚ - tak, aby ich vybavila aj politickou identitou a obrannou zodpovednosťou. Prístup (prinajmenšom formálny) Veľkej Británie k európskej obrane tento stav trochu zmenil, pretože Spojené kráľovstvo sa vlastne na papieri zrieklo dlhoročného odporu voči etablovaníu autonómnych vojenských kapacít Európy. Bolo to teraz od britskej vlády, inak vždy systematickej oponentke kurzu, aký presadzovali európski „integracionalisti“, od ktorej vzišla nová iniciatíva zakončená dočasne v St. Malo. A bola to predovšetkým osobnosť Tony Blaira, ktorá zohrala hlavnú úlohu pri presvedčovaní konzervatívnej opozície a „konzervatívco“ vo vlastnej Labouristickej strane⁸. Sólový britsko-francúzsky angažmán v ESDP ukazuje, že Európe ako celku sa zatiaľ nepodarilo nájsť spoločného menovateľa pre realizáciu maastrichtskej CSFP. Tzv. postkomunistické krajiny, ktoré ašpirujú na členstvo v EÚ a s tromi výnimkami stále ešte aj na členstvo v devalvujúcom sa NATO, sa tak nachádzajú v pozícii, ktorá sa začína podobať na známu „politickú prostitúciu“.

inštitúcie k EÚ. V tejto súvislosti potrebuje Európska únia prístup k vhodným vojenským prostriedkom“ (Rutten 2001, 8f)

⁸ *Niektorí autori dokonca vyjadrili názor, že „ak by takého Tony Blaira prešiel autobus, celý projekt autonómnej európskej obrany by sa zastavil“.* (Howorth 2000, 20).

POSTKOMUNISTICKÉ KRAJINY A ESDI – CESDP

Skutočnosť, že postkomunistické krajiny sa zatiaľ neodvažujú zasiahnuť do diskusie o ESDI - CESDP vedie k nutnosti pracovať so scenármi. Postkomunistické krajiny budú musieť brať do úvahy oba inštitucionálne faktory, ktoré dichotómiu ESDI – CESDP vyprodukovali: Európsku integráciu a NATO. Postoj postkomunistických krajín k transatlantickému zväzku bude tiež závisieť od faktoru predstavovanému hlavnými západoeurópskymi mocnosťami: Francúzskom, Veľkou Britániou a Nemeckom. Najmä vplyv Nemecka na zahraničnú a obrannú politiku postkomunistických krajín dokazuje silu ekonomického faktoru vzhľadom na skutočnosť, že Nemecko nepatrí do klubu európskej jadrovej trojky (Francúzsko, Rusko, Veľká Británia). Z dôvodov geografickej blízkosti, tradičných kultúrnych väzieb a súčasnej ekonomickej výmeny sa dá predpokladať, že pre krajiny ako napr. Česko, Chorvátsko, Maďarsko, Poľsko, Slovensko či Slovinsko bude v tomto smere pozícia Nemecka viac dôležitá než pozícia ostatných „veľkých hráčov“ EÚ. Nemecký postoj k ESDI – CESDP nie je v r. 2002 napriek septembrovým udalostiam z r. 2001 ešte taký vyhranený a ustálený ako postoj Francúzska alebo Veľkej Británie, ale trend sa nesie európskym, nie transatlantickým smerom⁹.

⁹ V otázke transatlantického vzťahu sa od konca 90. rokov prejavovať určitá zhoda názorov medzi Nemeckom a Ruskom. Hoci Rusko je bezpochyby dôležitým faktorom pri vytváraní novej bezpečnostnej architektúry Strednej východnej Európy, táto krajina už nie je pre ďalšie bezpečnostné smerovanie postkomunistických krajín z hľadiska NATO rozhodujúca a tzv. „veľké rozšírenie NATO“, očakávané v Prahe v novembri 2002, rovnako ako špecifické bezpečnostné vzťahy medzi USA a Ruskom posunuli predstavu o autonómnej európskej obrane do nečakane inej roviny.

a) Európska integrácia a CESDP

Hoci priebežne utváraná skôr ako ekonomické zoskupenie, EÚ vyvinula na konci 90. rokov mimoriadne úsilie smerom ku koordinácii zahraničnej a bezpečnostnej politiky svojich členov. V r. 1999 zriadila a obsadila aj špecifický úrad pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku¹⁰, ktorý dostal mandát vystupovať v mene EÚ pri rokovaní s inými krajinami. S cieľom podporiť svoj zahraničnopolitický a bezpečnostný pilier sa EÚ v r. 1999 rozhodla vybudovať jednotku rýchleho nasadenia o veľkosti 50 - 60 000 osôb schopnú v plnom rozsahu plniť tzv. petersbergské úlohy¹¹. Sľub je však doteraz len projektom¹², v ktorom sa objavujú aj nevojenské zložky: fungujúca civilná krízová skupina pozostávajúca z právnikov, policajných štruktúr a odborníkov, ktorí sú schopní reagovať na krízové situácie paralelne s vojenskými akciami.

Tento vývoj v EÚ, ako ho formuloval helsinský summit v decembri 1999 silne kontrastuje s neschopnosťou EÚ vyjadriť sa jednoznačne k otázkam národnej, resp. dnes už medzinárodnej, protiraketovej obrany, ako ju za Bushovej administratívy začali v r. 2001 zdôrazňovať USA¹³. Vypovedaním zmluvy o ABM so súhlasom Ruska si tak USA de facto poistili kladnú reakciu svojho bývalého bipolárneho protivníka k potencialite vlastnej protiraketovej obrany. Krajiny Strednej východnej Európy sa v otázke CESDP - ESDI správajú analogicky ku krajinám EÚ, ktoré nevedia zaujať stanovisko

¹⁰ High Representative on Common Foreign and Security Policy

¹¹ Petersbergské úlohy (EÚ/ZEÚ) z r. 1992 sa týkajú transatlantického zväzku len nepriamo: sľubujú riešenie vnútroeurópskych krízových záležitostí aj bez účasti USA.

¹² Helsinská vrcholná schôdzka EÚ z r. 1999 si stanovila konečný dátum na rok 2003.

¹³ NMD, ktorá sa inak už v polovici 2001 „odnárodnila“, nie je od marca 2001 ani nominatívne „národná“. Pozri in: Valasek, Tomas: Rumsfeld and the NMD, in: Center for Defense Information, Newsletter, April/2001.

k (N)MD: hoci sa vehementne usilujú o vstup do NATO, poprípade do NATO a EÚ, ich ochota zaujať konkrétne stanovisko k ESDI (čo je de facto mierne proatlantický postoj) alebo k CESDP (viac proeurópska pozícia) je minimálna a obmedzuje sa na odkazy k nič nehovoriacim oficiálnym stanoviskám európskych vlád, poprípade spoločných transatlantických vyhlásení.

Európa sa bude musieť v otázke (N)MD, ktorá sa tak úzko dotýka transatlantických vzťahov, ešte len vyjadriť v mene svojich hlavných zástupcov. Bývalý britský minister zahraničných vecí Robin Cook hovoril za mnohé vlády krajín EÚ, keď vyhlásil, že „nie som si istý, či by bolo múdre hľadať spoločnú európsku politiku k (N)MD vzhľadom na náš názor, že EÚ by sa nemala stať dejiskom teritoriálnej kolektívnej obrany“¹⁴. Aj nemecký minister zahraničných vecí Joschka Fischer, ktorý sa ešte pred septembrom 2001 pokúšal povzbudiť vlády krajín EÚ k zaujatiu jednotného stanoviska, pripustil, že „v Európe neexistujú homogénne záujmy“¹⁵.

Európska únia sa očividne stále ešte „hľadá“. Na konci studenej vojny sa objavilo niekoľko skeptických predpovedí týkajúcich sa vzťahu Európy voči USA. Málokto z Európanov si vtedy uvedomoval, že pomer môže byť aj obrátený: bude mať USA ešte záujem o Európu? Diskusia sa niesla v zmysle dôležitosti bezpečnostného ťažiska americkej zahraničnej politiky. Aj keď sa prejavovalo určité napätie, nedostavil sa katastrofický scenár, ktorý kalkuloval s poklesom strategickej atraktívnosti Európy

¹⁴ In: *Examination of Witnesses, Select Committee on Foreign Affairs, United Kingdom Parliament, June 7, 2000.*

¹⁵ In: *Spoločná tlačová konferencia s americkou ministerkou zahraničných vecí Madeleine Albright, US Department of State, Washington, D.C., May 2000, in: secretary.state.gov/www/statements /2000/000508.html.*

pre USA¹⁶. Európa však napriek pocitu znovu nadobudnutej samostatnosti zachovala elementárnu lojalitu voči záujmom USA v Perzskom zálive, kde sa transatlantický zväzok osvedčil ku prospechu oboch strán.

Je zrejmé, že aj keď prioritné miesto Európy v americkom obrannom plánovaní už nie je také výrazné ako počas studenej vojny, „ázijské storočie“ zatiaľ americkú bezpečnostnú a zahraničnú politiku neovplyvňuje. Až nulté desaťročie 21. storočia možno ukáže, či európski spojenci, ktorí v 90. rokoch začali kritizovať americké zahraničnopolitické a bezpečnostné iniciatívy, zdieľajú so Severnou Amerikou naďalej spoločné záujmy. Ide prirodzene o oblasti napätia, v ktorých by mal panovať zásadný konsenzus.

Najdôležitejším faktorom, ktorý môže ovplyvniť podobu transatlantických vzťahov a európske obranné plánovanie, bude charakter európskej integrácie. Jej úspech či neúspech sa bude rovnať buď stavu, v ktorom Európa bude vystupovať ako zjednotený politický faktor, alebo situácii, v ktorej jej politická energia zostane roztrieštená. V r. 2001 - 2002 sa dali pozorovať obe tendencie: normatívne úsilie o väčšie vnútroeurópske spojenie (EMU¹⁷, CSFP¹⁸/CESDP) a faktická redukcia súdržnosti ako dôsledok ukončenia protektorátu USA nad Západnou Európou. Zmizli aj hlavné podnety pre integráciu, ktorými sa po Druhej

¹⁶ Na počiatku 90. rokov sa vzťah Európa - USA niekedy označoval ako vzťah voči manželke (Európa) a milenke (Ázia) a mnohé klasické diela o bezpečnosti a budúcnosti (Fukuyama) túto paralelu podporovali.

¹⁷ Európska menová únia sa zatiaľ neukázala ako úspešný konkurent amerického dolára, čo americkí analytici zdôrazňujú. In: Rozhovor autora s analytikom Johnom Newhousom vo Washington, Center for Defense Information, 24. 5. 2001.

¹⁸ Spoločnú európsku bezpečnostnú a zahraničnú politiku (CSFP) odsúhlasila vrcholná schôdzka EÚ (ES) v Maastrichte v decembri 1991.

svetovej vojne jednoznačne stali spoločná prevencia proti ďalšiemu vojnovému konfliktu a ekonomická rekonštrukcia¹⁹. Dosiahnutie hlbšej politickej integrácie sa v samotných krajinách EÚ stalo predmetom sporu a postkomunistické krajiny sa doteraz nevyjadrili ani k tejto otázke. Na vine nie sú len krajiny stredovýchodnej Európy: žiaden z pravidelných summitov EÚ, ktorý sa konal po Maastrichte (1991), nedokázal vypracovať stratégiu, ktorá by umožnila otvoriť konsenzuálne budovanie CSFP/ESDI/CESDP.

Hoci je v záujme jednotnej európskej obrany nevyhnutné, aby sa značná časť bezpečnostných právomocí sústredila v Bruseli, ešte predtým bude potrebné zmeniť rozhodovacie a byrokratické štruktúry európskych inštitúcií. Avízovaný príchod nových a dnes pragmaticky mlčiacich postkomunistických krajín do EÚ znamená, že rozhodnutia sa budú musieť robiť na základe najnižšieho spoločného menovateľa. To však už, ako sa zdá, vopred obmedzuje schopnosť EÚ konať rozhodne v reálnom čase zahraničnopolitických kríz²⁰. CESDP sa tak stáva len projektom, ku ktorému sa EÚ približuje už takmer desaťrocie len malými krokmi a existuje hrozba, že Európa zmešká poslednú veľkú šancu. V samotných USA sa prípadný neúspech autonómnej európskej obrany bude považovať za dôkaz chronickej európskej neschopnosti riešiť si vlastné problémy, čo v Severnej Amerike môže viesť k novej vlne amerického odporu voči Európe, eurofóbie a „jingoizmu“²¹.

¹⁹ Pozri detailnejšie in: Brzezinski, Zbigniew: *The Grand Chessboard*, New York, Basic Books 1997, str. 60.)

²⁰ Pozri in: Davis, Jacquelyn, K.- Sweeney, Michael, J.: *Strategic Paradigms 2025: US Security Planning for a New Era*, Washington, D.C., Brassey's, 1999, str. 39).

²¹ Rozhovor autora s Johnom Newhouseom, CDI (Center for Defense Information), Washington, D.C., 24. 5. 2001. („jingoism“ je označenie pre izolacionistický americký nacionalizmus).

Z aspektu obrany nie je jasné ani členským krajinám EÚ, a už vôbec nie tým štátom, ktoré sú len „asociované“, či hybnou silou v Európe majú byť spoločné, kolektívne záujmy, alebo nadnárodná vláda s nutnou eurobyrokraciou. Kto z nich bude formovať zahraničnú a bezpečnostnú politiku Európy? Viac ako jedno desaťročie po Maastrichte nie je vôbec rozhodnuté o tom, či EÚ je schopná samostatnosti, poprípade aká bude jej podoba: bude to Európa národov, Európa regiónov? Bude to Európa usporiadaná na základe federalistického alebo konfederalistického princípu?

Ak sa podarí potlačiť európsku etno-národnú tradíciu, Európa regiónov by bola tou najlepšou opciou pre EÚ a Európu vôbec. Taká Európa by mohla znamenať aj záchranu pred nacionalizmom. Existujú síce veľké regionálne scenáre samostatného európskeho vývoja a tie sa dotýkajú aj postkomunistických krajín²², lenže preváženie takých trendov by znamenalo ešte väčšiu fragmentizáciu v otázkach obrannej politiky, než ako sa situácia javí dnes (2002).

Ťažko predvídateľná je aj reakcia postkomunistických štátov. Napr. Slovensko sa v svojej žiadosti o členstvo v EÚ radšej úplne vyhlo špecifikácii, do akej Európskej únie chce vlastne vstúpiť: do federálnej? do konfederatívnej?²³ Uspokojivému riešeniu problému ESDI - CESDP však bráni aj federatívna alternatíva. Ak sa z EÚ stane federálny štát ovládaný postmodernou byrokraciou, jej ochota pôsobiť zmierlivo v oblasti transatlantických vzťahov sa môže znížiť. V tomto prípade to vlastne bude víťazstvo francúzskeho modelu, ktorý doterajšiemu stereotypu spolupráce

²² Newhouse, John: *Europe's Rigid Regionalism*, in: *Foreign Affairs*, zv. 76, č. 1/1997, str. 67 - 84.

²³ Žiadosť SR podaná vtedajším premiérom V. Mečiarom v r. 1996 v Cannes. Deficit bližšej špecifikácie vtedy kritizovala opozícia (L. Černák, J. Čarnogurský).

medzi Európou a USA nie je priaznivo naklonený. Zjednotenejšia a viac federalizovaná Európa sa tak môže prejavíť ako faktor, ktorý je neschopný podniknúť pružnú obrannú akciu. Chýba tu empirická skúsenosť, keďže Európa nebola zatiaľ nikdy schopná vystupovať ako jeden obranný celok. USA sa doteraz mohli spoliehať na individuálne európske štáty so silnými transatlantickými putami (Veľká Británia, Dánsko, Nórsko, Holandsko). Vo federatívnej európskej štruktúre, ktorá si bude musieť vyžadovať konsenzus, môže byť schopnosť spoločného rozhodovania ešte viac ochromená, pretože jednotlivé štáty medzitým delegujú národné kompetencie do Bruselu a nebudú oprávnené vystupovať individuálne. Jednotlivé regióny a mestá tak začnú považovať Brusel za prirodzenejšiu autoritu než vlastné hlavné mestá. Podobný scenár²⁴ sa zdá byť katastrofický, ale zodpovedá zjednodušenému americkému mysleniu.

b) NATO a ESDI

NATO sa stalo hlavným barometrom toho, ako sa vnútroeurópsky vývoj premieta do transatlantických vzťahov. Aliancia sa ukazuje predovšetkým ako test funkčnosti euro-amerických bezpečnostnopolitických a zahraničnopolitických väzieb v oblasti obranného plánovania. Niet pochyb, že spolupráca medzi európskymi spojencami NATO a USA bude v budúcich rokoch pokračovať pod inštitucionálnym krytím NATO. Charakter obranného plánovania a spolupráce sa však nevyhnutne bude musieť zmeniť. Obe strany (Európa a USA) si zatiaľ uvedomujú, že spoločné vojenské akcie sú zatiaľ nemožné bez inštitucionálnej štruktúry NATO. Európa však nemôže nevidieť, že pri súčasnej asymetrii vo vojensko-technologickom vývoji USA a Európy

²⁴ Newhouse, John: *Europe Adrift*, New York, Pantheon Books, 1997, str. 23 - 72.

sa priepasť medzi USA a spojencami v Európe len naďalej otvorí, čo negatívne ovplyvní spoločné transatlantické obranné plánovanie²⁵. Aj keď USA zatiaľ nereagujú pozitívne na požiadavky uvoľniť výmenu vojenskej technológie vnútri atlantických partnerov a trvajú iba na posune kompetencií vnútri NATO, samotná existencia NATO nebola európskymi spojencami počas 90. rokov nikdy spochybňovaná. Požiadavka EÚ na výmenu vojenskej technológie však naráža v USA na neporozumenie z dvoch principiálnych dôvodov: Po prvé, Európa do vývoja moderných vojenských technológií investovala minimum prostriedkov a na tom nezmenia nič ani pokusy analytikov EÚ prezentovať európsku obranu ako funkčnú záležitosť²⁶. Výzvy voči zámorskému partnerovi, ktoré apelujú na transatlantickú solidaritu a požadujú od zámorského partnera vydanie pracne nashromaždeného technologického „know-how“, sa v USA považujú za príliš odvážne, keďže EÚ súčasne sleduje aj posilnenie európskej obrany bez toho, aby jasne definovala kompetencie. Z pohľadu USA sa táto iniciatíva interpretuje nielen ako zámer Európy nechať Ameriku riešiť európske konflikty, ale aj ako európsku snahu nechať Ameriku za Európu rozmýšľať²⁷. Po druhé, Európa zďaleka neodstránila možnosti úniku vojenskotechnologických informácií tretej strane. Riziko takého úniku existuje nielen v prostredí nedostatočne kooperujúcich spojencov (príklad Grécko), ale stále ešte aj u nových postkomunistických členov

²⁵ Gompert, David, C. - Kugler, Richard, L. - Libicki, Martin, C.: *Mind the Gap: Promoting a Transatlantic Revolution in Military Affairs*, Washington, D.C., National Defense University Press, 1999, str. 91.

²⁶ Pozri: Heisbourg, Francois: *European Defence: Making it Work*, Institute for Security Studies, WEU, Paris 2000.

²⁷ Rozhovor autora s Robertom Dujarricom, analytikom Hudson Institute, Washington D.C., 23. 5. 2001.

NATO, ktorých lojalitu preverí až čas. Riziko úniku informácií je prítomné a u takých významných spojencov, ako sú Nemecko či Taliansko vzhľadom na ich obchodné styky s problémovými krajinami. To všetko predstavuje vážne bariéry na ceste k uspokojivému riešeniu ESDI – CESDP. Pre európskych spojencov sa stala prekážkou aj tzv. Clintonova doktrína²⁸ a k ďalším patrí napr. úloha NATO v „protiproliferačnom“ plánovaní, ďalej využitie kapacít NATO na operácie, na ktoré sa USA nebudú zúčastňovať, úloha Ruska v Stálej spoločnej rade²⁹ (resp. jej modifikácii po Reykjavíku v máji 2002) a samozrejme ďalšie rozširovanie NATO. V Európe, ktorá je integrovaná do NATO, však neexistuje jednotný pohľad na ďalší vývoj v Aliancii. ESDI, ako ju formulovalo Berlínske komuniké z r. 1996, a ako ju Francúzsko a Veľká Británia kodifikovali v dohode zo St. Malo (1998) našlo kompromis vo Washingtonskom summite z apríla 1999. Do jesene r. 2002 (vrcholná schôdzka NATO v Prahe) nebudú zrejme závery Washingtonskej vrcholnej schôdzky revidované a bude platiť text komuniké, v ktorom myšlienka samostatnej európskej obrany (mimo NATO) neuspela³⁰.

Tým, že sa na ESDI museli zhodnúť krajiny s takým rozdielnym prístupom k transatlantickému zväzku, vyznieva celá koncepcia ako príliš všeobecná a nutne spôsobí v budúcnosti problémy, akonáhle bude EÚ vyžadovať od asociovaných krajín stanovisko. Britská interpretácia dohody zo St. Malo je však proatlantická: ESDI má zostať pevnou súčasťou NATO a Aliancia má Európe poskytnúť prostriedky, aby Európania mohli konať

²⁸ Ako Clintonova doktrína sa označuje právo USA (v súvislosti s kosovskou krízou) podnikat humanitné intervencie voči suverénnym štátom bez výslovného súhlasu BR OSN.

²⁹ PJC - Permanent Joint Council

³⁰ Pozri: *www.nato.int*

či už v priamej spolupráci s EÚ, alebo bez EÚ, od ktorej má ESDI odvodzovať svoj mandát. ESDI by tak mala nahradiť ZEÚ, ktorej inštitucionálne štruktúry budú dané k dispozícii Európskej únii. Jedným z pozitívnych výsledkov vrcholnej schôdzky EÚ v Kolíne nad Rýnom v júni 1999 bola absorbcia štruktúr ZEÚ do EÚ s cieľom vytvoriť novú obrannú inštitúciu. Vo vývoji ESDI teda ostáva stále niekoľko otáznikov. Možnosti operácií mimo čl. č. 5 Atlantickej zmluvy tak ostanú obmedzené v dôsledku toho, že bude treba nájsť najprv vnútorný konsenzus a až potom euro-americký konsenzus.

Spoločne s problémom ESDI – CESDP je na mieste otázka, či rozširovanie NATO bolo vôbec správne načasované a či admissia nových členov môže naozaj definitívne stabilizovať región Strednej východnej Európy. NATO realizovalo pokus reformovať svoje kľúčové inštitúcie a reformou veliacich štruktúr čelilo výhradám voči rozširovaniu³¹. Mimoeurópski a mimoamerickí pozorovatelia transatlantickej scény začali už používať termín „papierový tiger“, čo je označenie pre NATO, ktoré sa nechá zaviesť príliš do šírky, t.j. bude pokračovať v rozširovaní o vojensky neefektívne a politicky potenciálne nespohľadlivé krajiny³².

Pre USA je však rozšírenie NATO pred Pražským summitom v r. 2002 zrejme prioritou a odpoveď na otázku, prečo je tomu tak, spočíva možno v euro-americkom spore ESDI – CESDP. Krajiny Strednej východnej Európy sú v tomto kontexte stále ešte pasívnymi pozorovateľmi, lenže súčasne fungujú už ako budúce subjekty. Bude ešte dlho trvať, kým sa krajiny Strednej vý-

³¹ Pozri: Naumann, Klaus: NATO's New Military Command Structure. In: NATO Review, zv. 46. č. 1/1998, str. 10 - 14.

³² Rozhovor autora s Boogi Hwangom, Hudson Institute, Washington, D.C., 22. 5. 2001.

chodnej Európy zbavia strachu z recidívy ruského hegemonizmu. Postkomunistické krajiny chápu preto svoju integráciu do NATO stále ešte ako zábezpeku pred možným ruským mocenským vplyvom. Je tu aj opcia, že ak sa ďalšie krajiny Strednej východnej Európy stanú členmi NATO najmä vďaka tlaku USA, dá sa od nich očakávať aj určitá lojalita voči euroatlantickému zväzku. Úsilie niektorých európskych spojencov USA o autonómiu obrany sa tak v rámci NATO dopĺňa s „atlanticistickými“ očakávaniami od nových členov (najmä baltských), ktorí zrejme rozmnožia rady bezpečnostných euroskeptikov.

c) Európska obrana a Nemecko

Nemecko je samozrejme mimoriadny „európsky“ prípad. Vďaka svojej integrácii do európskych a napokon (od r. 1955) transatlantických štruktúr postupne získavalo na vierohodnosti ako krajina, ktorá po nacistickom intermezze dokázala nadviazať na liberálne, demokratické korene. Po znovuzjednotení Nemecka (1990) však prichádzali z historického zákulisia Spolkovej republiky prekvapivé informácie. Zmluvy, ktoré Nemecko po druhej svetovej vojne uzavrelo, táto krajina síce dodržiavala, ale nebola to dobrovoľnosť, ktorá stála za nemeckou prozápadnosťou. Nemecko v modifikovanej Bruselskej zmluve (1954) napr. rezignovalo na právo „produkovať“ na nemeckom území jadrové zbrane. Kancelár Konrád Adenauer však vtedy zastával názor, že toto obmedzenie je iba dočasné, pretože „Nemecko by malo vlastniť a je oprávnené vlastniť jadrové zbrane ako legitímne insignie stredne veľkej mocnosti“³³. Mimoriadne proamerický Franz-Josef Strauß sa proces rehabilitácie Nemecka pokúšal

³³ Schwarz, Hans-Peter: *Adenauer und die Kernwaffen*, in: *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte*, zv. 37, č. 4/1980, str. 567 - 594.

urýchliť a ako minister obrany SRN sa v rokoch 1956 - 1962 usiloval o legálne právo Nemecka, resp. bundeswehru, vlastniť prinajmenšom nosiče jadrových zbraní, ktoré by podľa potreby mohli byť ošetrené americkými jadrovými hlavicami. V r. 1957 však (údajne bez vedomia USA) inicioval projekt spolupráce na spoločnom vývoji jadrových zbraní medzi Nemeckom, Francúzskom a Talianskom. Tým, že „produkcia“ jadrových zbraní by sa realizovala vo Francúzsku, by Nemecko obišlo modifikovanú Bruselskú zmluvu z r. 1954 a mohlo by jadrové zbrane vlastniť. Straußov projekt neuspel jednoducho preto, že vo Francúzsku sa v r. 1959 dostal k moci Charles de Gaulle³⁴. Až do 60. rokov siahajú pokusy Nemecka stať sa členom svetového jadrového klubu, prinajmenšom vo forme výskumných programov.

Z uvedených faktografických podkladov vyplýva, že Nemecko sa už uprostred studenej vojny pripravovalo na autonómnu európsku, poprípadne autonómnu „nemeckú“ obranu v podobe vlastného nukleárneho zázemia prinajmenšom v dvoch oblastiach:

- v oblasti nosičov nukleárnych zbraní, ktoré by Nemecko mohlo použiť „na základe rozhodnutia NATO a so súhlasom amerického prezidenta, ktorý by povolil použitie amerických jadrových hlavic“³⁵.
- v oblasti účasti Nemecka na rozhodovacom procese vo veci doktríny NATO, jej špecifikácie a vývoja (záležitosť sa týkala „Nukleárnej plánovacej skupiny“³⁶ zriadenej v r. 1967)³⁷.

³⁴ Strauß, Franz-Josef: *Die Erinnerungen*, Berlin 1989, str. 311 - 319.

³⁵ Müller, Harald: *Nuclear Weapons and German Interests: An Attempt at Redefinition*, in: PRIF (Peace Research Institute Frankfurt), *Hessische Stiftung Friedens- und Konfliktforschung*, Frankfurt nad Mohanom, č. 55/2000, str. 6.

³⁶ *Nuclear Planning Group*

Obe formy nemeckého pokusu o vstup do svetového bezpečnostného klubu trvajú doteraz napriek tomu, že nemecká jadrová kapacita sa zredukovala na legálne vlastníctvo jednej jedinej letky „Tornád“ a bez ohľadu na tom, že Nukleárna plánovacia skupina stratila v NATO na význame podobne, ako jadrové zbrane v európskych krajinách NATO vôbec³⁸. Tvárou v tvár možnosti nemeckého znovuzjednotenia sa Nemecko pokúsilo odstrániť všetky reziduá svojej nedokončenej nukleárnej minulosti a získalo si časť notorických germanofóbov tým, že sa po r. 1990 vždy tvrdo zasadzovalo za kontrolu zbrojenia, proliferácie a vôbec za odzbrojenie³⁹. Týmto prístupom k európskej a svetovej bezpečnosti však úloha Nemecka vzrástla nielen z pohľadu USA, ale aj z perspektívy postkomunistických krajín. Nemecko si aj po skončení studenej vojny budovalo v Európe pozíciu, ktorá sa približuje statusu faktického „neutrála“. Ako bývalý protektorát USA sa nikdy priamo nepostavilo za projekt autonómnej európskej obrany, ale súčasne ho ani nekritizovalo. Pre krajiny ako Slovensko môže byť tento bezpečnostný postoj európskej ekonomickej veľmoci atraktívny. Ako nejadrová krajina, ktorá sa zatiaľ (po vyššie uvedenom „intermezze“ v druhej polovici 50. rokov) dištancuje od vlastníctva nukleárnych zbraní, si Nemecko zachovalo svoju obrannú cenu aj pre Francúzsko. Počas medzinárodnej anatómy v súvislosti s francúzskymi nukleárnymi testmi v rokoch 1995 - 1996 sa napr. spolková vláda odmietla podieľať na celosvetovej kritike francúzskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky.

³⁷ Mahnke, Dietrich: *Nukleare Mitwirkung. Die Bundesrepublik Deutschland in der Atlantischen Allianz 1954 - 1970*, Berlin-West 1972.

³⁸ Risse-Kappen, Thomas: *Zero Option*, Boulder, Westview 1988, str. 77.

³⁹ Genscher, Hans-Dietrich: *Erinnerungen*, Berlin, Siedler Verlag 1995, kapitola 15.

Lavicový posun v nemeckej vláde, ktorý nastal po voľbách v r. 1998, sa zahraničnej politiky SRN dotkol v dvoch smeroch: Nemecko začalo byť menej aktívne v otázke východného rozšírenia NATO (najmä v otázke Litvy⁴⁰) a SRN začala spochybňovať nukleárnu doktrínu NATO. Údajnú „zastaranosť“ jadrovej doktríny NATO (ide o právo tzv. prvého úderu) Nemecko kritizuje z pozície krajiny, ktorá sa zriekla vlastníctva jadrových zbraní, čím si získalo vierohodnosť aj v určitých politických kruhoch USA⁴¹. Nemecká kritika NATO, ktoré je stále pod dominanciou USA, môže mnohým postkomunistickým krajinám konvenovať a Nemecko sa môže stať príkladom krajiny, ktorá sa nepodrobila americkému diktátu. Nanešťastie, nová Strategická koncepcia NATO⁴², ktorá umožňuje zásah krajín Aliancie mimo čl. č. 5, nedefinuje presne možnosť použitia jadrových zbraní a pripúšťa možnosť širokej interpretácie. Dotýka sa aj zmluvnej bázy o nešírení (neproliferácii) zbraní (NPT - Non-proliferation Treaty), v ktorej môže myšlienka autonómnej európskej obrany získať oporu⁴³. Nemecko sa očividne nachádza v procese prehodnocovania svojej dlhodobej proatlantickej (proamerickej) politiky. Zahraničná politika USA už zrejme nezabráni Nemecu, aby tento štát ďalej nepestoval vzťahy s „netransatlantickými“ krajinami. Medzi Francúzskom a Nemeckom v každom

⁴⁰ Podľa amerických politických analytikov nastáva „pozitívna“ renesancia v prevratných rusko-nemeckých vzťahoch. Prvýkrát od 18. storočia je v Rusku pri moci človek, ktorý je považovaný za „germanofila“. Postoj ruského prezidenta tak môže ovplyvniť integráciu Litvy do NATO, s ktorou sa všeobecne ráta. In: rozhovor autora s Johnom Hulsmanom, Heritage Foundation, Washington, D.C., 23. 5. 2001.

⁴¹ Rozhovor autora s Michaelom Scardavilleom, The Kathryn and Shelby Cullom Davis Institute for International Studies, Washington, D.C., 22. 5. 2001.

⁴² Schválená 23. - 24. apríla 1999, pozri in: www.nato.org

⁴³ Johnson, Rebecca: The NPT Third Prepcom: What Happened and How, in: Disarmament Diplomacy č. 5/1999, str. 6.

případe existuje už celá sieť zmluvných vzťahov, ktoré stále ešte obchádzajú koreň veci a sú zatiaľ formulované tak, aby boli akceptované pre obe strany Atlantiku⁴⁴.

Odpoveď USA na ESDI – CESDP

Priama odpoveď severoamerického partnera v r. 2001 stále ešte chýba, aj keď nová (Bushova) administratíva je v otázke transatlantických zväzkov menej liberálna ako predchádzajúce dve demokratické garnitúry. Bushova administratíva dáva najavo, že európski partneri v NATO sú síce spojenci, ale nie jediní. Samotný americký prezident predstavuje sám o sebe „antieurópsky“ fenomén.

Problémy v interrelácii USA - Európa už dávno prekročili hranicu „softvérového“ riešenia problému ESDI - CESDP. Na februárovom (27.) zasadnutí Výboru pre zahraničné vzťahy Senátu USA sa zúčastnil aj generál Wesley Clark, bývalý vrchný veliteľ spojeneckých síl v Európe počas kosovskej krízy. Clark v svojom vystúpení pred Senátom potvrdil všeobecne známy fakt, že „NATO sa nachádza na rázcestí“ a zdroj problémov Aliancie spočíva v „rozdielnych záujmoch“⁴⁵. Neochota USA podieľať sa na CESDP napr. aj tým spôsobom, že si USA a Európa budú ako partneri vymieňať aj citlivé technologické či spravodajské informácie, je celkom vysvetliteľná. Európski spojenci však našli

⁴⁴ Ako príklad nikým a ničím nenapadnutelného stanoviska môže slúžiť text záverečného komuniké francúzsko-nemeckého summitu, ktorý sa uskutočnil v Mohuči (Mainz) 9. júna 2000: „La France et l'Allemagne entendent réaliser de nouveaux progrès en matière de politique européenne de l'armement, partie intégrante de la politique européenne de sécurité et de défense. Elles se réjoissent de ce titre de la conclusion de la négociation ... In: Rutten, Maartje: *From St. Malo to Nice - European Defense: Core Documents*, Paris 2001, Institut d'études de sécurité, Chaillot Paper 47, str. 118. Podobné formulácie, ktoré sa vyhýbajú presnej definícii, sú symptómom prakticky všetkých dokumentov, ktoré sa dotýkajú problému ESDI - CESDP.

⁴⁵ Smith, Daniel: *Dealing with Europe Intelligently - A Commentary*, in: *The Defense Monitor*, č. 3/2001, str. 7.

spoločný jazyk aj s niektorými vojensko-priemyselnými spoločnosťami z USA. Aj tie žiadajú objemnejší transatlantický transfer vojenských technológií, spoločné obranné programy, industriálne fúzie a vôbec uvoľnenejšiu kontrolu vývozu obranných technológií USA do krajín NATO⁴⁶. Záujem Európy na zmene amerického postoja je zrejmý: liberálny prístup k tejto otázke by umožnil európskym spojencom preklenúť čoraz viac sa zväčšujúcu priepasť medzi americkou a západoeurópskou vojenskou kapacitou.

USA berú pri svojej taktike (zrejme nie stratégii) voči Európe do úvahy predovšetkým obchodné vzťahy európskych spojencov (pozri vyššie) s kľúčovými nepriateľmi USA. Spolupráca európskych spojencov s protivníkmi USA sa môže americkým bezpečnostným sponzorom javiť ako špecifická forma sabotáže.

USA by si bezpochyby želali silného partnera na druhej strane Atlantiku. Na základe svojich nedobrých skúseností s agresivitou európskych mocností pred a v priebehu oboch svetových vojen, poprípade s nečinnosťou západných spojencov počas studenej vojny, však USA Európe neveria. To viedlo faktické americké stanovisko k neoficiálnej formulácii voči CESDP ako „Yes, but...“⁴⁷.

Žiaľ, aktivizovali sa aj nostalgici európskej koloniálnej minulosti, ktorí podľa nezničiteľnej zásady likvidovať vinu protiobvineniami vyostrujú spor s USA a namiesto úsilia o prekonanie unilateralizmu zvýšením vlastných aktivít požadujú zabrzdenie tých amerických. Jedno z takýchto nerealistických vyjadrení nájdeme v poslednom produkčnom čísle série analýz Inštitútu bezpečnostných štúdií EÚ, v brožúre „Podmienky dohody: Para-

⁴⁶ Heisbourg, Francois (ed.): *European Defense: Making it Work*. Paris, September 2000, *Chaillot Papers* č. 42, str. 59 - 64.

⁴⁷ Sloan, Stanley, R.: *The United States and the European Defense*, in: *Chaillot Papers*, č. 39/2000, str. 3 - 4.

dox americkej moci a transatlantická dilema po 11. septembri“⁴⁸. Autor pri všetkých problémoch, ktoré mu pripravuje nezmenené inferiórne postavenie Európy viac ako desaťročie po skončení studenej vojny, odviedol dobrú prácu prinajmenšom v tom, že vopred odsudzuje to, čoho sa bojí a čo v tej či inej podobe príde: Amerika si teraz bude môcť začať diktovať „podmienky dohody“. Pražský summit NATO tak autor vidí v čiernych farbách a domnieva sa, že USA vystúpiť s počtom ôsmich podmienok, od ktorých splnení bude závisieť americký angažmán pri plnení úlohy svetového policajta. Ide podľa neho o posilnenie hierarchickej štruktúry v NATO v prospech USA a o prednostné (ak nie priam výlučné) právo Bieleho domu a Pentagonu rozhodovať o cieľoch humanitných operácií a ich logistike⁴⁹. Zdá sa, že pražský summit NATO nebude iba o rozširovaní.

⁴⁸ Lindley-French, Julian: *Terms of Engagement: The Paradox of American Power and the Transatlantic Dilemma post-11 September*, in: *Chaillot Papers*, č. 52/2002.

⁴⁹ *Ibid.*: str. 57-58.

ROZDIELNE ZÁUJMY A SPOLOČNÉ PROBLÉMY

Tomáš Zálešák

NATO predstavuje alianciu, ktorá bola vytvorená pre potreby studenej vojny. Jej hlavným cieľom bolo čeliť komunistickej expanzii a v tomto smere preukázala nespornú úspešnosť. Ako meradlo úspechu možno neexistuje lepší dôkaz, než je 40 rokov života Európanov bez vojny. Skutočnosť, že dnes vystupujú na povrch spory v bezpečnostnej koncepcii medzi Európou a USA, nie je daná chybnou koncepciou NATO, ale novými podmienkami, v ktorých sa USA a ich európski spojenci ocitli následkom kolapsu Sovietskeho zväzu a celého ideologického systému, od ktorého sovietsky blok odvodzoval svoj nárok na legitimitu.

Nové hrozby pre medzinárodnú bezpečnosť (možno ich popisovať aj ako „hrozby pre národnú bezpečnosť jednotlivých štátov“) sa síce dajú chápať nepriamo ako rezíduá studenej vojny, avšak sú priamym následkom ukončenia studenej vojny a vykazujú závažné odlišnosti od hrozby, ktorú predstavoval viac-menej jednoliaty, disciplinovaný a regulárnou vojenskou silou disponujúci komunistický blok.

Atlantická aliancia musí po skončení studenej vojny redefinovať svoju štruktúru aj funkciu. Žiaľ, pokusy, ktoré sa v tomto smere udiali, nepôsobia, aspoň navonok, presvedčivo. A to vytvára pôdu pre pochybnosti a spory. Kým pád komunizmu vyvolal eufóriu liberálnych demokracií, ktoré sa zrazu cítili silné a nezraniteľné, keďže nepriateľ sa stratil zo zorného poľa, inštitucionálna kríza atlantickej aliancie v dôsledku odlišnej medzinárodnej situácie prestala byť diskutovaná a vecné pripomienky sa stratili v záplave publikácií stanovísk pre a proti rozširovaniu NATO o nových členov. Situácia došla v našej krajine už tak ďaleko, že akýkoľvek pokus o vecnú analýzu nesie so sebou riziko

obvinení z jednej alebo druhej strany. Strana zástancov rozširovania NATO pokladá diskusie o jeho ďalšom zmysle za príliš prízemné a kontraproduktívne, kým strana odporcov využíva staré antikapitalistické a protiamerické sentimenty. Obe strany pritom, bez toho aby si to priznali, zotrvávajú na predpokladoch, ktoré skončili spolu so studenou vojnou. Rozšírenie NATO sa môže udiat, ale nemožno v jeho prospech argumentovať bez posúdenia jeho šancí s doterajšou „spiacou“ štruktúrou v novej, radikálne odlišnej situácii. Na jednej strane sa zdôrazňuje, že NATO „nemá nepriateľov“. Pri tomto „argumente“ však nemožno presvedčivo obhajovať jej nárok na rozšírenie, ba ani na pokračujúcu existenciu. Preto treba poukázať na charakter nových hrozieb. Tie však vyžadujú otvorene hovoriť o prekonanosti istých prvkov „starej“ aliancie.

Pri zbežnej analýze súčasnej medzinárodnej situácie a nových hrozieb pre bezpečnosť, pôsobí doterajšie NATO do istej miery ako „Maginotova línia“. Statický obranný systém naplánovaný proti včerajšiemu nepriateľovi, ale s pochybným významom voči novým nepriateľom, disponujúcim odlišnými prostriedkami a používajúcim iné metódy.

Medzinárodný terorizmus, aký sa prejavil 11. septembra 2001, predstavuje pravdepodobne hlavnú hrozbu v súčasnom svete. Na neho nadväzujú ďalšie javy, s ktorými musia bezpečnostné úvahy rátať: šírenie zbraní hromadného ničenia a príslušných technológií, organizované štruktúry, ktoré ho uskutočňujú, problematické štáty, spravované megalomanskými a agresívnymi vodcami, ktoré z neho ťazia, fanatické ideologické hnutia, ktoré sú potenciálne schopné generovať teroristickú činnosť, atď.

Medzinárodné prostredie sa stalo po rozpade Sovietskeho zväzu a jeho bloku fragmentovanejším a jeho nebezpečenstvá sú komplexnejšie, premenlivé, celkovo menej pochopené a prebádané. Tí, ktorí hrozby predstavujú osobne, vykazujú často mentalitu vzdialenú liberálnemu demokratovi oveľa viac, než akú predstavovali vodcovia v Kremli.

Hoci nie je ľahké poskytnúť presný popis nového „hracieho poľa“, všeobecne môžeme konštatovať nasledujúce charakteristiky: šírenie zbraní hromadného ničenia a technológií pokračuje úmerne fragmentácii medzinárodného prostredia;

- pokrok v oblasti informačných technológií má za následok väčšiu dostupnosť zbraňových systémov a návodov na ich výrobu, ako aj ďalšieho „know-how“ potrebných pre plánovanie a vykonanie teroristického útoku;
- niektoré zbraňové položky sa stali lacnejšími, pričom stúpa ich ničivá kapacita;
- zvýšila sa konvertibilita niektorých civilných technológií a produktov na technológie a produkty vojenské;
- zvýšila sa zraniteľnosť vysoko technologizovaných spoločností proti teroristickému útoku.

Za daných okolností je pochopiteľné, že prezieravejšie mozgy v rámci NATO sa už dlhší čas viac-menej potíchu snažia redefinovať podstatu aliancie tak, aby sa stalo malou, mobilnou silou, schopnou zasahovať na vzdialenejších miestach, mimo hraníc svojich členských štátov. V novej a rýchlo sa meniacej situácii je však hľadanie novej koncepcie sprevádzané množstvom ťažkostí. Na politickej úrovni predstavuje pravdepodobne jeden z hlavných problémov reinterpretácia článku 5 Severoatlantickej zmluvy. Ako chápať záväzok jednotlivých členov zúčastňovať sa na spoločných akciách? Jedným zo spôsobov sú „koalície

ochotných“ - spoločné akcie iba tých členov, ktorí sa do nich dobrovoľne zapoja. Ale tento prístup vyvoláva najmenej toľko otázok, koľko ich rieši. Majú zvyšní členovia právo nesúhlasiť? Za akých podmienok možno do akcií zapájať štáty mimo NATO? A možno ešte za takýchto okolností hovoriť o spoločnej obrannej štruktúre?

Takáto situácia zákonite vyvoláva okrem snáh riešiť inštitucionálnu krízu NATO aj snahy o budovanie autonómnej európskej obrany. Dôvody pre túto snahu by nebolo čestné redukovať len na imperialistickú nostalgiu bývalých koloniálnych mocností, alebo aroganciu európskych sociálnych inžinierov. Zmena role Európy oproti studenej vojne je pravdepodobne nevyhnutná. Ale charakter budúcej zjednotenej Európy nie je doposiaľ jasný a je predmetom neraz rozhorčených sporov. Európske prostredie je historicky fragmentované a akékoľvek analógie medzi spojenou Európou a USA sú zavádzajúce. Koncepcia budovania európskej autonómnej obrany je dnes sotva niečím viac než tápaním.

K politickým problémom pristupuje problém prakticko-vojenský. Európske zaostávanie v technológiách aj v prostej palebnej sile a mobilizačnej schopnosti budí pochyby o úspešnosti prípadných separátnych vojenských akcií európskych síl bez zásadného prispenia USA. Aj keby sme pripustili, že Európa vlastní dostatočný vojenský potenciál (z hľadiska počtov) na to, aby vykonala akciu, aká sa odohrala napr. v súvislosti s krízou v Kosove, prinajmenšom by bolo treba rátať s väčšou časovou rezervou, nižšou efektivitou, menšou mierou úspešnosti zásahu a väčšími ľudskými stratami. Porovnanie napr. americkej akcie v Afganistane a ruských akcií v strednej Ázii napovedá o tom, ako vplýva technológia na znižovanie strát vlastnej armády

a aké obeť (aj na strane civilného obyvateľstva!) môže mať za následok nedostatočné technické zabezpečenie vojenských operácií. Z uvedeného dôvodu sa „technologická medzera“ stáva asi najsilnejším argumentom „bezpečnostných euroskeptikov“. Zdá sa, že najlepšou cestou pre Európu je využiť prítomnosť USA a existujúce štruktúry NATO s prihliadnutím k ich nevyhnutným reformám, ako základ vlastného bezpečnostného systému. Aj keby sa EÚ hneď dnes odhodlala zvýšiť výdavky na obranu, investície do výskumu, aj keby sa rozhodla pre ďalšiu a radikálnu fúziu veľkých zbrojárskych podnikov (a vypustíme pritom zo zreteľa iné problémy), potrvá roky, než sa jej obranná kapacita bude môcť približne porovnávať s kapacitou USA. A to už môže mať Európa za sebou svoj vlastný 11. september. Ak zoberieme do úvahy vzostup významu Ruska ako strategického partnera USA po septembri 2001 a zmeny postojov jeho čelných predstaviteľov voči americkým obranným projektom, je tu o dôvod viac pre posilnenie orientácie presahujúcej hranice členských štátov EÚ.

To všetko samozrejme nemení nič na skutočnosti, že euroatlantický bezpečnostný systém musí riešiť rad otázok spojených s vlastnou inštitucionálnou krízou. Teoretické koncepcie budúcich integračných projektov ani diplomatické floskule o „aliancii bez nepriateľa“ alebo „ekonomických dôvodoch pre vstup do NATO“ by nemali mať v bezpečnostných úvahách vyššiu prioritu, než posúdenie súčasných reálne existujúcich bezpečnostných potrieb. Partikulárne záujmy a ambície existujú a budú existovať, ale niektoré dnešné, už jasne hmatateľné komplexné hrozby pre bezpečnosť Ameriky, Európy a dokonca Ruska, sú spoločné a vyžadujú koordinované úsilie. Ak platí, že Amerika „driemala“ do 11. septembra, potom Európa drieme naďalej. Falošný pocit bezpečia vytvára nanajvýš pôdu pre

sterilné debaty ideológov a amatérskych stratégov, ktoré často nemajú so skutočnosťou nič spoločné. A rozširovanie NATO sa môže skončiť púhym rozšírením civilného úradníckeho aparátu v Bruseli. Naše potreby sú zjavne iné. Zapojenie sa do integrovaného, ale pružného obranného systému je nakoniec úplne kompatibilné s našimi národnými záujmami.

KONZERVATÍVNY INŠTITÚT

Konzervatívny inštitút M.R. Štefánika je neziskový think-tank, ktorý bol založený v roku 1999. Zmyslom existencie Konzervatívneho inštitútu M.R. Štefánika je artikulácia, šírenie a obhajoba konzervatívnych postojov a hodnôt v slovenskej spoločnosti, a to predovšetkým vo verejnom živote. Inštitút nesie meno M.R. Štefánika, významného slovenského vedca, básnika, cestovateľa, legionára, diplomata a politika zo začiatku 20. storočia.

Cieľom inštitútu je prispievať k vytváraniu konzervatívnej komunity a kultivovaniu konzervatívnych názorov na Slovensku. Inštitút realizuje, iniciuje a podporuje projekty, ktoré sú v súlade s jeho poslaním, tak ako je formulované v jeho Kréde.

V Konzervatívnom inštitúte M.R. Štefánika pôsobia štyri analytické skupiny, ktoré sa venujú hospodárskej politike, zahraničnej politike a diplomacii, rozvoju spoločnosti, politickému systému a národnej bezpečnosti. V rámci nich pôsobia viaceré konzervatívne zamerané osobnosti. Inštitút vydáva dvakrát do roka časopis Konzervatívne pohľady na spoločnosť a politiku, ktorý sa snaží priblížiť čitateľovi pohľad na spoločenské a politické otázky z konzervatívnej perspektívy a vo svetle konzervatívnych hodnôt. Inštitút vytvára priestor pre stretávanie sa a diskusie predovšetkým konzervatívne orientovaných mladých ľudí. Inštitút podporuje kultúrne aktivity najmä v oblasti lite-

ratúry a výtvarného umenia. Naším najbližším zahraničným partnerom je Občiansky inštitút pôsobiaci v Českej republike.

Tomáš Zálešák

Je spolupracovníkom Konzervatívneho inštitútu M. R. Štefánika. V rokoch 1997-8 pôsobil ako výskumný asistent v Inštitúte pre verejné otázky v oblasti zahraničnej politiky a bezpečnosti. Je spoluautorom publikácie „Slovensko v šedej zóne (1998). Pravidelne prispieva do časopisov OS a Domino fórum. V rámci doterajšieho doktorantského štúdia na Filozofickom ústave SAV a Univerzite v Oxforde sa zaoberá politickou filozofiou, problematikou totalitarizmu, vzťahom kultúry, politiky a náboženstva.

Ivo Samsom

Absolvoval Filozofickú fakultu UJEP (terajšej Masarykovej univerzity) v Brne. V rokoch 1988-1992 pracoval ako archívár SAV v Bratislave. V rokoch 1993-1997 pôsobil ako analytik v Slovenskom inštitúte medzinárodných štúdií so zameraním na integráciu SR do Európskej únie a NATO. Roky 1995-1997 strávil ako hosťujúci docent na nemeckých univerzitách v Jene a Giessene, kde v auguste 1997 obhájil dizertačnú prácu o zahraničnej a bezpečnostnej politike Slovenska v rokoch 1993-1997. Od roku 1998 pracuje ako analytik vo Výskumnom centre Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku.

Vo svojej odbornej činnosti sa zameriava na bezpečnostnú politiku, NATO a transatlantické vzťahy.

KRÉDO KONZERVATÍVNEHO INŠTITÚTU

Zmyslom existencie Konzervatívneho Inštitútu Milana Rastislava Štefánika je artikulácia, šírenie a obhajoba konzervatívnych postojov a hodnôt v slovenskej spoločnosti, a to predovšetkým vo verejnom živote.

Cieľom Inštitútu je v čo najväčšej miere napomôcť vytvoreniu takej atmosféry v spoločnosti, ktorá bude voči konzervatívnym postojom vnímavá a bude ich široko akceptovať.

Konzervativizmus nemá ideológiu alebo súbor univerzálnych názorov, preto radšej hovorí o konzervatívnych postojoch. Tieto postoje vyplývajú z trvalých, časom a generáciami osvedčených hodnôt, ako aj z konkrétneho času a situácie, v ktorej sa uplatňujú.

Konzervatívny postoj nemá jediný zdroj a býva inšpirovaný osobnou skúsenosťou, rôznymi filozofickými názormi či náboženským presvedčením.

Konzervatívny postoj sa odvíja od nasledovných kľúčových konzervatívnych hodnôt:

Konzervativizmus vychádza z organického názoru na spoločnosť, v ktorej žiadne spoločenské postavenie nie je podradné, ale má svoj nezastupiteľný význam. Kľúčom je vzájomné uznanie záväzkov a povinností.

Vo svetle komplexnosti ľudskej spoločnosti, ako aj povahy a obmedzení jednotlivcovho ľudského rozumu, ktorý vie viac, než je schopný vyjadriť, uznáva konzervativizmus existenciu a nenahraditeľnosť nazhromaždenej kolektívnej skúsenosti, vyjadre-

nú v tradícii a kontinuite spoločenských štruktúr. Preto sa vo svojich hodnotách orientuje predovšetkým na to, čo je trvalé.

Konzervativizmus prechováva úctu k pravde. Dodržiavanie pravidiel a dohôd považuje za základ civilizácie, a to počnúc nepísanými pravidlami slušnosti a morálky, končiac zákonmi, predovšetkým zákonom najvyšším - ústavou.

Konzervativizmus je presvedčený o nevyhnutnosti jasného vymedzenia pôsobnosti medzi štátnou mocou, občianskou spoločnosťou a súkromnou sférou.

Konzervativizmus rešpektuje skutočnosť, že štát je vykonávateľom moci, ktorej jediným účelom je zabezpečenie individuálnej slobody, ochrany vlastníctva, bezpečnosti občanov, spravodlivosti, ako aj zachovanie poriadku a kontinuity ľudskej spoločnosti, a to prostredníctvom vlády zákona a nie vlády ľudí. Štát sa má pri vykonávaní moci opierať predovšetkým o svoju autoritu. Konzervativizmus očakáva, že štát bude uplatňovať moc centralizovane, suverénne, efektívne a výlučne vo sfére svojej pôsobnosti. Naproti tomu administratíva bude slabá a decentralizovaná.

Moc v štáte musí byť rozdelená tak, aby nedošlo k jej koncentrácii. Musí byť zabezpečená transparentnosť a verejná kontrolovateľnosť krokov štátu a jeho predstaviteľov. Konzervativizmus preferuje nepriamu formu vlády so silným postavením autonómnych inštitúcií.

Skúsenosť vedie konzervativizmus k presvedčeniu, že akékoľvek narušenie týchto princípov umožňuje populistickú manipuláciu, ktorá ohrozuje občiansku slobodu a pričasto viedla ku komunistickému, fašistickému alebo inému druhu totality. Konzervativizmus kladie veľký dôraz na ochranu a budovanie občianskej spoločnosti.

Bez integrujúcej tradície spoločne zdieľaných mravných hodnôt, zmyslu pre identitu, česť, lojalitu a zodpovednosť by bolo

obyvateľstvo len masou bez vnútornej spoločenskej štruktúry. Preto konzervativizmus vždy vyjadruje podporu rodine a menším spoločenstvám, ich solidarite, miestnej iniciatíve a samospráve, voľnému združovaniu občanov a celkovému občianskemu charakteru spoločnosti.

Konzervativizmus považuje za záujem celku zachovanie a rozvoj kultúrnej rôznorodosti, ochranu názorových, náboženských a kultúrnych menšín, tvorivých elít a menšinových zoskupení. V presadzovaní tohto názoru sa chce vyvarovať pozitívnej diskriminácie, ktorá ničí pocit sebaúcty menšín.

Konzervativizmus rešpektuje rolu národa ako výrazu spoločnej kultúry, histórie a tradície.

Konzervativizmus podporuje kroky, ktoré pomáhajú zušľachťovať ľudského ducha, zvyšovať vzdelanosť, podporovať kreativitu a pestovať kultúru života. Činí tak v poznaní, že ani najdokonalejší spoločenský systém nemôže nahradiť charakter občanov.

Konzervativizmus rešpektuje individualitu jednotlivca, garantuje mu ochranu života, vlastníctva, súkromnej sféry a osobnú slobodu. Slobodu, o ktorú treba neustále usilovať no ktorá nemôže jestvovať bez poriadku, cnosti, rešpektovania záväzkov a pocitu osobnej zodpovednosti. Konzervativizmus odmieta prepiaty individualizmus liberálnej ideológie.

Vlastníctvo, prosperita a sloboda sú neoddeliteľné a ekonomická sloboda je kľúčom k slobode osobnej. Vlastníctvo zaväzuje. Konzervativizmus neuznáva absolútnu ekonomickú slobodu, pokiaľ by mala zrejším spôsobom poškodzovať a narúšať hodnoty a záujmy celku.

Konzervativizmus preferuje voľnú súťaž a ideu samoregulačnej trhovej ekonomiky ako najefektívnejšiu formu uspokojovania materiálnych potrieb ľudí. Usiluje sa o odstránenie regulačných zásahov do ekonomiky, najmä jednorazových. Je pre-

svedčený, že štátu neprislúcha byť v úlohe podnikateľa, ale že jeho úlohou je garantovať spravodlivú hospodársku súťaž podľa zákonov.

Konzervativizmus je proti zafažovaniu obyvateľov vysokými daňovými povinnosťami a následnému umelému nivelizačnému prerozdeleniu zdrojov.

Konzervativizmus uprednostňuje budovanie pred deštrukciou. Zásadne odmieta revolučný princíp, pretože revolúcia znamená deštrukciu.

Konzervativizmus neodmieta modernitu a nevyhnutnú zmenu v záujme zachovania trvalých hodnôt.

Konzervatívny inštitút M.R. Štefánika
riaditeľ: Ondrej Dostál
Štefánikova 1, 81106 Bratislava, Slovenská republika
tel./fax: 00421 - 2 - 52493745
E-mail: conservative@institute.sk
www.konzervativizmus.sk

KONZERVATÍVNY INŠTITÚT
CONSERVATIVE INSTITUTE
M R ŠTEFÁNKA